

گزارشی خواندنی از ورود امام خمینی (قدس) به نجف اشرف

بازخوانی اسناد و یادداشتهایی از آیت‌الله حاج شیخ مرتضی اشرفی

جمال اشرفی

مقدمه

نوشتار ذیل گزارشی خواندنی است که در رابطه با ورود و اقامت امام خمینی (قدس) به حوزه علمیه نجف اشرف تحریر شده است. این گزارش بر مبنای یادداشت‌های دوران حضور آیت‌الله حاج شیخ مرتضی اشرفی در حوزه نجف اشرف، توسط خود ایشان در سال‌های بعد به نگارش درآمده است و در ذیل زندگی‌نامه خودنوشت ایشان، گنجانده شده است. نگارنده مقاله، این گزارش را به همراه تعدادی دیگر از عکس‌ها و اسناد آرشیوی از مجموعه شخصی آیت‌الله اشرفی تهیه نموده است.

اولین نکته‌ای که در توضیح و معرفی این یادداشت می‌توان یادآوری نمود، توجه به این مسأله است که اسلوب نویسنده در سراسر این زندگی‌نامه خودنوشت و گزارش خود از ورود و نحوه اقامت امام خمینی در نجف بنا بر رعایت شیوه ایجاز و اختصار در ذکر مطالب می‌باشد. به نظر می‌رسد که این کم‌گویی و گزیده‌گویی نه به دلیل کم‌حوصلگی و یا ترس از اطناب و تفصیل بی‌مورد، بلکه به دلیل حساسیت و تأکید نویسنده بر ذکر مستند وقایع، بر مبنای روایت عینی و ملموس خود از آنها می‌باشد. آیت‌الله اشرفی در پی روایت وقایعی است که خود به عنوان شاهد عینی در آنها حضور داشته و یا آنها را لمس کرده است. وقایعی که شاید به باور ایشان از نگاه دیگران به طور کلی و یا جزئیات آن مغفول مانده است.

بنا بر همین اسلوب مشاهده می‌شود که جزئیات و یا تفصیل وقایعی هم‌چون کیفیت زیارت دوره امام خمینی (قدس) در بدو ورود به عراق، و یا جزئیات اقامت موقت ایشان در کربلا و اقامت نماز جماعت بنا به دعوت آیت‌الله سید محمد شیرازی، مورد توجه قرار نگرفته است. اما در عوض کیفیت تهیه منزل برای امام در نجف و تاریخ‌های دقیق ورود و استقرار ایشان در نجف و هم‌چنین چگونگی انتقال نماز جماعت ایشان به مسجد شیخ انصاری و یا نحوه برخورد امام با مسأله اخراج طلاب ایرانی حوزه علمیه نجف، به صورت تفصیلی روایت شده است. در حقیقت راوی در این گزارش بر آن است تا تنها به روایت عینی خود از این ماجرای تاریخی به عنوان قطعه‌ای از یک جورچین بپردازد که در کنار دیگر قطعه‌ها و روایت‌ها کمک به بازسازی منطقی این واقعه تاریخی می‌نماید.

آن‌چنان که خود نویسنده نیز در انتها اشاره کرده است، انگیزه‌ای دیگر نیز در نگارش این گزارش دخیل بوده است. آیت‌الله اشرفی شاهرودی از سال‌های پیش از تبعید امام خمینی (قدس) به عراق، در حوزه نجف حضور داشته است و در دوران حضور امام (قدس) نیز چیزی در حدود یک دهه تا زمان مراجعت به شاهرود، از محضر درس ایشان بهره برده است. درک و دریافت ایشان از سال‌های حضور امام خمینی (قدس) در حوزه نجف و کیفیت تعامل کلیت حوزه با ایشان، تصویری آمیخته با احترام و تجلیل از شخصیت امام خمینی را در میان حوزه نجف، برای او ترسیم کرده است. در نتیجه ایشان می‌کوشد تا در گزارش خود این دریافت خویش را به مثابه یک قطعه از این جورچین در کنار قسمت‌های دیگر در اختیار مخاطب قرار دهد. البته او بر این باور است که این قسمت مهم تا کنون کمتر مورد توجه قرار گرفته و یا مورد بی‌مهری واقع شده است.

نویسنده گزارش و خاندان وی

آیت‌الله حاج شیخ مرتضی اشرفی شاهرودی فرزند مرحوم آیت‌الله حاج شیخ محمدعلی اشرفی شاهرودی ملقب به حاج شیخ آقابزرگ اشرفی شاهرودی می‌باشد. بنا بر آنچه که ایشان در زندگی‌نامه خود نگاشته است، تاریخ تولد وی بنا بر دست خط آقابزرگ اشرفی در حاشیه زاد المعاد، در روز پنجم شعبان المعظم ۱۳۵۲ قمری مطابق با ۱۳۱۲ شمسی در نجف اشرف می‌باشد. خود مرحوم آقابزرگ اشرفی بنا بر شناسنامه به جا مانده از وی متولد دهم برج اسد ۱۲۶۸ شمسی بوده است. آقابزرگ در سال‌های تولد فرزند خود مرتضی، از جمله فضایل ایرانی به نام و شناخته شده حوزه نجف در میان محافل علمی است که به عنوان یکی از شاگردان مبرز درس مرحوم میرزای نائینی و آقا ضیاء عراقی شناخته می‌شده است.

بنا بر نوشته دیگری از آیت‌الله اشرفی که در مورد شرح زندگی علمای بزرگ شاهرود در دوران معاصر نوشته شده است. مرحوم آقابزرگ آن‌چنان که خود در مقدمه کتاب «الروائع الفقهیه» ذکر کرده است، بر اثر کثرت اشتغالات علمی در حوزه نجف به بیماری شدید و ضعف عمومی مفرط مبتلا می‌شود. در سال ۱۳۵۳ قمری (مصادف با ۱۳۱۳ شمسی) به پیشنهاد مرحوم آقاسید ابوالحسن اصفهانی، ایشان برای گذراندن دوران معالجه و نقاهت به تنهایی عازم خراسان می‌شود. در این زمان با توجه به اصرار طلاب و فضایل خراسان برای اقامت ایشان در حوزه مشهد و ارائه دروس سطوح عالی، آقابزرگ خواسته ایشان را اجابت نموده و در مشهد مستقر می‌شود. در این فاصله به اهتمام شخص مرحوم آیت‌الله سید ابوالحسن اصفهانی خانواده وی نیز از نجف به مشهد فرستاده می‌شوند.

مراجعت و تبعید پدر به شاهرود

اقامت آقابزرگ شاهرودی در مشهد در این سال‌ها، مقارن با اوج قدرت رضاخان و ترکتازی‌های بسیار او در مخالفت با شوون و شعائر دینی بود. در سال ۱۳۱۴ آیت‌الله حاج آقا حسین قمی که بزرگ علمای خطه خراسان به شمار می‌آمد، در واکنش به سیاست‌های ضد دینی رضاخان و صدور بخش‌نامه مربوط به استعمال لباس متحدالشکل و کلاه فرنگی، برای اعلام اعتراض خود عزم سفر به تهران نمود. ماحصل این سفر اگرچه برای حاج آقا حسین قمی دستگیری و تبعید را در پی داشت، اما در خراسان نیز یک جنبش همگانی عمومی را برانگیخت.

این جنبش همگانی در طلیعه خود با اعتراض یک‌پارچه علمای بزرگ حوزه خراسان در خصوص برخورد با آیت‌الله قمی شکل می‌یافت اما در ادامه دامنه آن به زودی در میان طبقات مختلف مردم نیز برکشیده شد. آن‌چنان که نوعی اعتصاب همگانی با محوریت تحصن در مسجد گوهرشاد و خطابه‌های تند و تیز و بی‌پروای شیخ بهلول در انتقاد از سیاست‌های رضاخان و حکومت پهلوی به وجود آمد.

فاجعه خونین مسجد گوهرشاد تنها منحصر در کشتار و قتل عام مردم متحصن در مسجد نبود، بلکه در ادامه منجر به دستگیری و محاکمه سی و یک نفر از بزرگان و اعاضم علما و فضایل حوزه خراسان گردید. از این میان تعداد هفت نفر از علمای بزرگ که از آن جمله نیز حاج شیخ آقا بزرگ شاهرودی می‌باشد، با حکم مراجعت به زادگاه از سوی رضاخان به تبعید محلی فرستاده شدند. در این زمان حاج شیخ آقابزرگ به شاهرود مراجعت کرده و تا پایان حکومت رضاخان در روستای زادگاه خود ساکن می‌شود.

آغاز تحصیلات حوزوی

آیت‌الله حاج شیخ مرتضی اشرفی پس از گذراندن مراحل مقدماتی تحصیل در شهرستان شاهرود به سال ۱۳۲۶ شمسی به قصد فراگیری علوم دینی به مدرسه علوم دینی بازار شاهرود وارد می‌شود و پس از طی دو سال به همراه برادر کوچک‌تر خود آیت‌الله مصطفی اشرفی به حوزه علمیه مشهد مهاجرت می‌نماید. در حوزه مشهد دروس مقدمات و ادبیات را از محضر ادیب نیشابوری تلمذ کرده و در مرحله سطوح از دروس بزرگانی چون حاج میرزا احمد مدرس یزدی، حاج شیخ هاشم قزوینی و حاج میرزا حسین فقیه سبزواری و حاج شیخ مرتضی قلعه‌نوئی بهره می‌گیرد. هم‌چنین در این زمان در دروس مربوط به حکمت و فلسفه نیز از محضر حاج میرزا جواد آقا تهرانی و حاج شیخ سیف‌الله بهره می‌برد.

مهاجرت به نجف اشرف

آیت‌الله حاج شیخ مرتضی اشرفی از سال ۱۳۳۳ در درس فقه و اصول آیت‌الله میلانی شرکت می‌نماید که تا سال ۱۳۳۶ امتداد می‌یابد. ایشان در این سال به همراه برادر کوچک‌تر خود آیت‌الله حاج شیخ مصطفی اشرفی، مشهد را به قصد حوزه نجف ترک می‌کند و در ابتدای ورود به نجف در مدرسه قوام شیرازی سکونت می‌گزیند. اولین دروسی که ایشان در اصول فقه از آن بهره می‌گیرند، درس مرحوم آیت‌الله میرزا باقر زنجانی است. در کنار این درس برای مدتی نیز در همین ایام در محاضرات اصولیه مرحوم آیت‌الله خوئی نیز شرکت می‌نمایند.

آیت‌الله اشرفی در دروس مختلف فقه حوزه نجف، در طی سال‌های متمادی از محضر آیات عظام حاج سید محمود شاهرودی، حاج سید ابوالقاسم خوئی، حاج میرزا حسن بجنوردی و حاج شیخ حسین حلی بهره می‌گیرد. با ورود امام خمینی از بوسای ترکیه به نجف اشرف، شرکت مستمر در درس امام خمینی (قدس) نیز به دیگر فعالیت‌های علمی ایشان افزوده می‌شود. دوران حضور در درس امام خمینی (قدس) چیزی قریب به یک دهه تا زمان مراجعت ایشان به ایران در سال ۱۳۵۳ شمسی به طول می‌انجامد.

بنا بر احصای راقم سطور تا کنون، در میان مکاتبات و اسناد مختلف موجود در خاندان اشرفی حداقل سه مکتوب از حضرات آیات عظام، آیت‌الله العظمی خوئی به تاریخ ۲۶ ذی‌القعدة ۱۳۹۴ قمری و آیت‌الله العظمی بجنوردی به تاریخ ۴ ذی‌القعدة ۱۳۹۴ و آیت‌الله سید عبدالاعلی سبزواری به تاریخ ۵ ذی‌الحجه ۱۳۹۴ مبتنی بر تأیید مراتب علمی و اجازه اجتهاد آیت‌الله حاج شیخ مرتضی اشرفی موجود می‌باشد.

متن گزارش

در اینجا مناسب است مطالبی بکر و مستند از ورود امام رضوان الله تعالی علیه به نجف اشرف و تجلیل و برداشت حوزه علمیه کبرای نجف از آن بزرگوار بازگو شود تا سند محکم و استواری برای آیندگان و پویندگان حق و حقیقت باشد.

جریان ورود و اقامت امام خمینی (قدس) به نجف اشرف در این رابطه ذیلاً اظهار می‌دارد:

روز سه‌شنبه ۴۴/۷/۱۳ هوای نجف هنوز گرم - گرچه تفتیدگی تابستان پایان یافته بود - هنوز بام و سرداب مورد استفاده و معمولاً تا ساعت ۴ بعد از ظهر مردم در منازل به استراحت بودند، حدود ساعت چهار و نیم بعد از ظهر طلاب و فضلاء از منازل به طرف درس و بحث، ناگهان انتشار یافت حضرت امام خمینی از ترکیه وارد کاظمین (ع) شده، تحقیق به عمل آمد، معلوم شد از فندق الجمالی کاظمین ورود ایشان به بیت آیت‌الله العظمی خوئی ورود ایشان اعلام شده - بلادرنگ عده‌ای از طلاب و فضلاء که مشتاق دیدار آن مجاهد عظیم‌الشأن بودند راهی کاظمین و در کوتاه‌ترین ساعات جمعی خود را به دیدار امام رساندند و از فردا - ۴۴/۷/۱۴ مرتباً دسته‌جات و گروهها به محضرشان شتافته، از همان اولین روزها مقدمات تشریفشان به جوار مولی‌الموحدين (ع) و اقامت در بلده مقدسه نجف اشرف، تا حوزه علمیه به برکت آن مرجع عالیقدر متنعم و مستفید باشد، مورد تقاضای حوزه علمیه به کلمه واحده بود.

امام (قدس) چهار روز به زیارت کاظمین و به تفقد قلوب هیجان‌زده و چشمان پر از اشک شوق پرداخت، و در اجابت خواسته آنان بعد از ظهر جمعه ۴۴/۷/۱۶ راهی زیارت مرقد سالار شهیدان (ع) و در میان استقبال انبوه طلاب و مؤمنین که به مصیب - شهر مرقد طفلان مسلم (ع) - آمده بودند به معیت آن بزرگوار وارد کربلای معلی شدند. رفت و آمدها از حوزه نجف و از بیوتات مراجع عظام به کربلا جهت ملاقات و تشریف به زیارت امام (قدس) و تقاضای اقامت در نجف اشرف باب مدینه علم‌النبی (ص) مرتباً ادامه داشت.

[ورود به نجف]

تا پس از یک هفته اقامت در کربلا، بعد از ظهر جمعه ۴۴/۷/۲۳ راهی نجف اشرف، استقبال باعظمت حوزه علمیه که تا نیمه راه (خان نصف) شتافته بودند منظره اشتیاق عجیبی را در برداشت. امام بزرگوار به احترام مستقبلین در همان بیابان رملی خان نصف نزول اجلال فرموده، مستقبلین را مورد تفقد قرار داده، سپس در انبوه استقبال باشکوه وارد نجف اشرف شده و مستقیماً از درب مقابل ایوان طلا که مزین به لافتة «لاتیأسوا من روح‌الله الخ» شده بود وارد صحن [شده] و تشریف به روضه منوره مولی‌الموحدين [پیدا کردند] و سپس در منزلی که جناب آقای حاج شیخ نصرالله خلخالی در فاصله حدود ۳۰۰ متری درب قبله صحن مطهر، تهیه نموده بود، نزول اجلال فرمودند.

جلوس رسمی از همان شب و فردا برقرار، مراجع و آیات عظام، مدرسین و اعلام و طلاب حوزه فوج فوج به محضرشان شتافته، اشعار، قصائد، انشوده‌ها و خطابات هیجان‌انگیز القاء می‌شد. نجف و حوزه علمیه کبری بالاترین سعی و همت خود را در تجلیل از مقام شامخ آن بزرگوار به عنوان یک مرجع دینی، یک زعیم عالیقدر، یک مجاهد نستوه و یک مرد خدا، یک معلم روح و روان به کار انداخت.

اقامه جماعت شب‌ها در مدرسه آیه‌الله العظمی بروجردی (قدس) و روزها در اقامتگاه ایشان همه شرکت‌کنندگان افراد حوزه و پس از یکی دو هفته درس باعظمتی از کتاب بیع با شرکت جمعی از فضلاء [که] حلقه‌وار دور شمع فروزان امام عزیز را فرا گرفته [بودند]، دائر گردید.

[اقامت نماز جماعت در مسجد شیخ انصاری]

اقامتگاه امام برای اقامه جماعت ظهر ضیق بود از محضرشان تقاضا شد نماز جماعت را به مسجد شیخ انصاری (قدس) که نزدیک منزل معظم‌له بود انتقال دهند. در این رابطه چند نفر از اعظام فضلاء آقایان اخوان مرعشی و حاج سید محمدرضا اشکوری و آقای صافی اصفهانی و آقای جعفری اراکی نزد سید بزرگوار آیت‌الله حاج سید محمدتقی بحرالعلوم - امام جماعت ظهرهای مسجد شیخ رفته موضوع را با ایشان در بین گذاردند.

سید بزرگوار بلافاصله به فرزند خود فرمودند: به اتفاق آقایان به محضر امام مشرف شده، دست امام را ببوسید و استدعاء این جانب را به محضرشان رسانده که امامت مسجد شیخ را تقبل فرمایند. امام این استدعاء را قبول نموده و نماز جماعت ظهر به مسجد شیخ انتقال داده شد.

[نمونه‌ای از جایگاه امام در حوزه نجف]

امام بزرگوار از همان اول ورود به نجف تا آخرین ایام اقامت به عنوان رکنی استوار و استوانه با اقتدار برای نجف و حوزه علمیه شناخته شدند. امام ملاذ حوزه در حملات وحشیانه بعثی‌ها بودند. در ایام شدت بعثی‌ها مبنی بر اخراج عموم ایرانیان از عراق در مدت یک هفته (۷ الی ۱۴/۱۰/۱۳۵۰ شمسی) حوزه علمیه که بار و بنه خود را بسته و راهی سفر به ایران بود، به دستور آن بزرگوار از ادامه سفر خودداری نمود با احتمال خطر شدت بعثی‌ها.

پس از توقف به دستور معظم‌له چون بعثی‌ها از مرکز بغداد به ایشان قول داده بودند خروجی‌های گذرنامه‌ها را ابطال نمایند، منتهی امروز و فردا می‌کردند، امام دستور فرمودند حوزه تعطیل تا وصول خبر قطعی. همه شئون حوزه سمعا و طاعه تا روز سه‌شنبه مورخ ۱۳۵۰/۱۰/۲۱ که دستور ابطال خروجی‌ها به نجف رسید و اداره اقامت خروجی‌ها را ابطال نمود. پس از تحقق این امر امام فرمودند شروع درس بلامانع و حوزه مجدداً از شنبه ۵۰/۱۰/۲۵ دروس را شروع نمود.

این مطالب شمه از تجلیل و اطاعت حوزه علمیه کبرای نجف اشرف از مقام معظم امام بزرگوار بود، حوزه نجف امام را خوب شناخت و خوب از این نعمت قدردانی نمود. اکنون آنان که بی‌مهری و بی‌محبتی و یا خدای ناخواسته بی‌انصافی می‌نمایند و می‌گویند در نجف به مقام امام اهانت می‌شد، با مطالب مشروحه رأی‌العینی فوق چه جوابی در دادگاه وجدان و عدل الهی دارند. دقت نمائید گفته‌ها در تاریخ می‌ماند والمرء عما قال مسئول.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی